

FORMELE CONFLICTULUI ÎN *GHETTO VEAC XX* [GHETTO 20TH CENTURY] DE URY BENADOR¹

FORMS OF CONFLICT IN URY BENADOR'S *GHETTO 20TH CENTURY*

Irina-Teodora GORGAN

Universitatea Babeş-Bolyai, Cluj-Napoca, România
Babeş-Bolyai University of Cluj-Napoca, Romania

e-mail: irina.gorgan@stud.ubbcluj.ro

Abstract

This article proposes a re-examination of interwar Romanian ghetto literature. This urban, marginal, and political space is documented in Romanian literary history almost exclusively through the autobiographical novels of the Jewish writers published between 1930 and 1940. Interethnic tensions intensified during this period and formed socially segregated spaces, such as ghetto areas. These territories were mostly generated by social conflict, which constitutes the main focus of this study. The analysis is based on Ury Benador's *Ghetto veac XX* [Ghetto 20th Century], which is representative for this type of literature. The motivation behind selecting this novel lies in its complex narrative network, driven by interethnic conflict developed through causal relations. This novel presents a taxonomy of conflicts, indicating – as I will argue – that the civic, political, and domestic realms become mutually entangled. The novel sheds light on a particular perspective on antisemitism: it reveals how social conflict is not limited to public space, but, in fact, penetrates and disrupts the private life of the Jews. In the introduction of this paper, I examine the two main critical approaches developed upon the novel's publication. On the one hand, the conservative strand of criticism insisted on the idea of the author's "dangerous race", thereby rejecting him through the eugenic and racist theories that were gaining ground in early twentieth-century Romania. On the other hand, modernist critics reduced the reading of the novel to the aesthetic and thematic frameworks promoted by this movement. Both perspectives prove to be limited. Therefore, I consider that a (re)reading of these texts can be productive for various reasons: primarily because it illustrates the perspective of the Jewish minority, excluded by the hegemonic discourse of the "pure" Romanian race; foremost, because an aesthetic analysis of these novels cannot overlook the social dimension of these texts. For a literary subgenre that emerges directly from a specific historical context, the aesthetic and social dimensions must be considered together, so as to undertake an analysis informed by the conditions of writing and publication of these texts. The initial section of the paper centers on social conflict and its permeable character, whereby civic tensions penetrate domestic life and manifest across multiple dimensions (economic, erotic, identity, spiritual). Considering the characters' Jewish identity, I examine some text extracts through the lens of religious symbolism, highlighting the concepts of sacrifice and chastity inherent to their culture. Continuing in this vein, I further interpret the conclusion of the text as an attempt to transcend historical political constraints through the sacred. In the final section of the article, I examine the novel's fragmented structure, which makes the reconstruction of a coherent narrative thread nearly impossible. My study points to an interpretation of this novelistic form as a literary social form, an argument justified by the political realities of the time, namely the intensification of antisemitism in Romania. If the form of the novel is perceived as the author's ideological instrument, I consider that some of his formal options can be viewed either as acts of emancipation or outright subversion. From a methodological perspective,

¹ Article History: Received: 26.09.2025. Accepted: 11.11.2025. Published: 15.05.2026. No funding was received either for the research presented in the article or for the creation of the article.

the study lies at the intersection of several academic fields, making use of variety of sources that include literary studies (Caroline Levine), historical research (Leon Volovici, Marius Turda), sociological analyses (Georg Simmel, Thorstein Veblen, Ernst Bloch, Michel Foucault), and works on the history of religions (Marcel Mauss, Henri Hubert, Eusebiu Borca). Through this approach, my aim is to recover marginalized literature and to demonstrate how aesthetics and politics become inseparable in case of an autobiographical novel documenting Romanian interwar antisemitism.

Keywords: Jewish literature; ghetto; Romanian novel; social conflict; literary forms.

Rezumat

Articolul propune o revizitare a literaturii ghetoului românesc din perioada interbelică. Acest spațiu urban, marginal și politizat a rămas documentat în istoria literară a României aproape exclusiv prin intermediul romanelor autobiografice ale scriitorilor evrei, publicate între anii 1930 și 1940. Este o perioadă în care tensiunile interetnice dintre români și evrei devin tot mai puternice și se materializează în forme concrete de segregare socială și spațială, printre care se numără și zonele de tip ghetou. Aceste teritorii sunt generate în mare parte de conflictul social, care constituie obiectul central al studiului de față. Analiza pornește de la romanul *Ghetto veac XX* [Ghetto 20th Century] de Ury Benador, un text reprezentativ pentru acest tip de spațiu literar. Am ales să discut această operă deoarece conflictul interetnic declanșează rețeaua narativă complexă a textului, care se ramifică pe baza unor relații de tip cauză–efect. În cazul acestui roman, se poate vorbi despre o „taxonomie a conflictualității”, ce sugerează – așa cum voi demonstra – că planurile civic, politic și domestic ajung să se contamineze reciproc. Romanul pune în lumină o perspectivă particulară asupra antisemitismului: arată cum conflictul politic nu se limitează la spațiul public, ci invadează și abolește viața personală a evreilor. În introducerea studiului, prezint cele două direcții critice principale care au comentat romanul la momentul publicării. Pe de o parte, critica conservatoare a insistat asupra „rasei periculoase” a autorului, respingându-l prin teoriile eugeniste și rasiste care luau amploare în România începutului de secol XX. Pe de altă parte, critica modernistă a redus lectura romanului la categoriile estetice și tematice ale curentului promovat. Ambele perspective se dovedesc limitate. Din această cauză, consider că (re)lecturile actuale ale acestor texte pot fi productive din mai multe motive: mai întâi pentru că ilustrează perspectiva minorității, exclusă de vocile hegemonice ale „rasei pure” românești; apoi pentru că o analiză estetică a acestor romane nu poate ignora dimensiunea socială. În cazul unui subgen literar generat direct de contextul istoric, planul estetic și cel social trebuie privite împreună, pentru a realiza o analiză racordată la condițiile de scriere și publicare a acestor texte. Prima parte a lucrării se axează pe conflictul social și caracterul său permeabil, prin care tensiunile civice se infiltrază în spațiul domestic și se ramifică pe mai multe planuri (economic, erotic, identitar, spiritual). Având în vedere identitatea iudaică a personajelor, am analizat unele fragmente prin prisma simbolisticii religioase, cu accent pe ideile de sacrificiu și castitate specifice culturii evreiești, considerând finalul textului un gest de evadare din constrângerea politică în sacru. În a doua parte a articolului, demonstrez că structura fragmentară a romanului, care face aproape imposibilă refacerea unui fir narativ fluent, poate fi interpretată ca o formă socială literară, justificată de contextul intensificării antisemitismului în România. Forma romanului, percepută ca un instrument al lui Benador, dezvăluie, în interpretarea mea, dacă nu gesturi subversive, cel puțin emancipatorii. Studiul este poziționat metodologic la intersecția dintre mai multe discipline. Bibliografia conține studii literare (Caroline Levine), cercetări istorice (Leon Volovici, Marius Turda), analize sociologice (Georg Simmel, Thorstein Veblen, Ernst Bloch, Michel Foucault) și texte de istoria religiilor (Marcel Mauss, Henri Hubert, Eusebiu Borca). Prin această abordare, articolul recuperează o literatură marginalizată și să arate cum estetica și politica devin inseparabile într-un roman autobiografic care documentează antisemitismul interbelic românesc.

Cuvinte-cheie: literatura evreiască; ghetou; roman românesc; conflict social; formă literară.

1. Introducere

În ciuda realității sociale a ghetoului pe care o ilustrează Ury Benador în *Ghetto veac XX* [Ghetto 20th Century], discuțiile care au avut loc în jurul acestui roman au fost limitate, din cauza contextului politic interbelic, la două perspective: vocile conservatoare resping textele scrise de evrei pe fond etnic și militează pentru extincția „rasei periculoase” de pe teritoriul României (B.V., 1938; Râșcanu, 1936; Nițulescu, 1939), pe când criticii moderniști discută romanele aproape exclusiv în termeni estetici și tematici *specific* scriitorilor evrei, fără a trata tensiunile sociale din roman (Lovinescu, 1940, p. 309). Acest aspect care era oricum greu de închipuit, având în vedere, de exemplu, atacurile ideologilor antisemiți la adresa criticilor care încadrau în istoriile lor literare scriitorii evrei (Gavril-Antonesei, 2012, p. 292). Practic, ambele tipuri de critică ajung să definească *străinul* evreu – prima, cu scopul de a „feri” puritatea literaturii române de elemente neautohtone, iar cealaltă pentru a pune în evidență tendințele integratoare ale minorității în discursul central. Deși cei din urmă nu tratează literatura direct din considerente etnice sau rasiale, comentariile lor recompun imaginea evreului în sensul prejudecăților antisemite (Volovici, 1995, p. 181) și contribuie în acest fel la mitizarea „evreului imaginar” (Oișteanu, 2012, p. 13).

În această direcție de gândire, consider necesară o (re)lectură a acestui tip de romane prin grila socială, metodologie prin care voi pune în lumină diferențele de clase și, implicit, statutul evreului ghetozat în România interbelică. Analiza are ca obiect central de studiu conflictul social, respectiv caracterul său permeabil prin care tensiunile din mediul civic pătrund în spațiul casnic și se ramifică pe mai multe planuri (economic, personal, erotic etc.). Se formează astfel o rețea conflictuală complexă de tipul cauză-efect. Consider că o astfel de analiză poate fi productivă pentru studiile asupra romanelor ghetoului în primul rând pentru a depăși perspectivele critice care stau sub influența formelor de gândire xenofobe din deceniul 4. În al doilea rând, cred că, în contextul ascensiunii forței de dreapta (Volovici, 1995, p. 19), o astfel de analiză teoretică pune în lumină perspectiva și poziția minorității, aspect cu totul inhibat de obsesia constructului identitar național din discursul interbelic (Goldiș, 2015, p. 1).

În prima parte a lucrării, propun o taxonomie a conflictelor din roman, având în centru problema identității personajului Baruch Landau, ca punct de convergență în rețeaua conflictuală a textului. În a doua parte, am în vedere corespondența dintre conflictul la nivel narativ și forma romanului. *Ghetto veac XX* [Ghetto 20th Century] este o construcție narativă reticulară, în care planurile, cronotopul și vocile naratoriale se întrepătrund și îngreunează lectura fluentă. Sprijinindu-mi demonstrația pe câteva teorii literare propuse de Caroline Levine dar și pe o serie de analize sociologice ale lui Georg Simmel, propun o analiză în care arhitectura textului devine o *formă socială literară* produsă de contextul politic antisemit al perioadei interbelice.

Am identificat în construcția romanului o serie de dihotomii pe baza cărora se întemeiază conflictul: evreu-român, casnic-public, claustrare-evadare. Având în vedere că, la nivel funcțional, personajul Baruch este nucleul structurii conflictuale a romanului, forma pe care se construiește conflictul este una circulară. Astfel, demonstrația mea va porni de la *conflictul spiritual* al lui Baruch, va continua, în relație de cauzalitate, cu cel *identitar*, tensiune care se cumulează în conflictul *casnic*, care aproape se suprapune cu cel *economic*. Digresiunile din interiorul locuinței determină evadarea protagonistului în spațiul *neînsuflețit*, civic, activist politic, dar care îl va expulza, la fel ca pe tatăl său, în cel *însuflețit* (Veblen, 1899/2009, p.6), spiritual, care se va împlini prin călătoria către „sinele (politic) identitar”. În final, pentru a ilustra viziunea deterministă a lui Benador asupra imposibilității soluționării conflictului interetnic, voi pune în relație experiența întregii familii Landau în diferite ghetouri românești.

2. Resurse și modele ale conflictualității

Conflictul identitar al lui Baruch Landau este în strânsă legătură cu situația politică a perioadei interbelice, care priva evreii, aproape sub orice formă, de drepturile civile, Proces care avea loc sub influența teoriilor eugeniste, prin care naționaliștii interbelici încercau să definească o națiune română omogenă (Turda, 2024, p. 102). Din acest motiv, Benador problematizează în roman *asimilarea* evreilor în România printr-un compromis identitar-religios. Înțeleg prin acest termen ceea ce, de fapt, era implementat la nivel constituțional în perioada interbelică: În Titlul II, articolul 5, se afirmă faptul că „românii, fără deosebire de origine etnică, de limbă sau de religie, se bucură de libertatea conștiinței, de libertatea învățămîntului, de libertatea presei, de libertatea întrunirilor, de libertatea de asociație și de toate libertățile și drepturile stabilite prin legi” (Sbârnă, 2012, p. 168).

- Români de religie mozaică? *Atunci evreii ateii ce sunt?*
- *Treaba lor.* Și-apoi la ce bun să țipăm pe toate drumurile că suntem evrei? Îți schimbi numele și gata.
- Și dacă nu-ți schimbi numele, și dacă nu urli că ești patriot, nu-ți iubești oare locul în care te-ai născut și aerul pe care îl respiri? Și nu ți se cuvine dreptul de a fi egal cu vecinul tău? *Dreptul de a avea drepturi?* (Benador, 1934, p. 74)

Instabilitatea identității lui Baruch are mai multe surse pe care le voi discuta în decursul lucrării: lipsa proprietății, găzduirea familiei de către socri și instabilitatea morală. Insist în acest punct pe cea din urmă. Autorul tratează, prin intermediul lui Baruch, problema evreilor „nepracticanți”, o clasă instabilă și vulnerabilă din punct de vedere identitar. Unele dintre acțiunile personajului denotă caracterul lax al fundamentului său moral. Acesta apelează la un mijloc manipulator prin care își obligă viitoarea soție la o căsătorie tranzacțională. În cadrul primei întâlniri, acesta o violează, fără să aibă ulterior vreo mustrare de conștiință:

A culcat-o pe haină. Gâfâie și vorbește fără șir: nu, să nu-i fie frică... numai s-o simtă... a lui, numai a lui... uite așa... Mira a căscat ochii mari, îngroziți. Nu! Ce face? [...] Baruch îi acoperă ochii cu mâna, îi apucă cu dinții gura: șșș... șșș... (Benador, 1934, p. 277)²

Castitatea femeii înainte de căsătorie era esențială³ din perspectiva iudaismului. Pe lângă gestul personajului prin care se întemeiază conflictul Baruch-Mira, Landau omagiază înclinațiile sale homosexuale și le consideră specifice „unor spirite alese”: „Nu, el n-o să se sinucidă, dar o să se rupă de Mira și o să își caute o dragoste bărbătească. E bucuros că încă din copilărie avea înclinații homosexuale” (Benador, 1934, p. 208)⁴.

Cu toate că, din punct de vedere religios, Landau nu respectă legile iudaice, se afiliază cu semenii lui atunci când se implică în *conflictul politic*. Condiția acestei minorități este sintetizată de protagonist în cadrul uneia dintre întâlnirile de la cercul evreiesc: „Să nu uităm deviza *lor*: să fii evreu numai în casa ta, dar pe stradă să fii om” (Benador, 1934, p. 202). Această lozincă a puterii este, în esență, paradoxală: încurajează evreii să își manifeste identitatea în spațiul „propriu”, dar care era complet controlat de stat. Centrul autohton impunea tocmai abolirea proprietăților evreiești și peregrinarea continuă, fără posibilitatea înrădăcinării:

² Chiar dacă în *Vechiul Testament* nu există o poziționare concretă în ceea ce privește violul, *Cântarea Cântărilor* este un model de însușire a căsătoriei conform tradiției evreiești. Poemul vorbește mai despre actul sexual ca o grație carnală, o sfială trupească a Mirelui și a Miresei.

³ După cum se menționează în *Cântarea Cântărilor*, 4:7: „Cât de frumoasă ești tu, draga mea, și fără nicio pată”.

⁴ În ceea ce privește păcatul sodomiei, Dumnezeuul *Vechiului Testament* pedepsește aspru cetățile Sodoma și Gomora din cauza practicării diverselor acte sexuale nefirești, așa cum apare în *Facere*, 19:24-28.

„Tata, din Sadagura la Cernăuți și Rădăuți, el [Mendl, tatăl lui Baruch], din Rădăuți la Dorohoi și acum la Brăila” (Benador, 1934, p. 39).

Violența manifestată de „neevrei” împotriva evreilor poate fi analizată cu ajutorul teoriilor lui Michel Foucault din *A supraveghea și a pedepsi*, cu privire la modificările de penitență care au loc în epoca modernă: „Pedeapsa a trecut de la practicarea senzațiilor insuportabile la o economie a drepturilor suspendate” (Foucault, 1975/2005, p. 16). În epoca modernă „nu mai trebuia atins corpul, sau, în orice caz, cât mai puțin posibil, și numai pentru a ajunge la *ceva* din el ce nu este corpul însuși”. Această teorie dialoghează cu una din replicile de la discuția grupului socialist: „Nouă ne trebuie ceea ce nimeni nu ne poate da și nu ne poate răpi: *refugiul în spiritualitate*” (Benador, 1934, p. 181). Mai mult decât inhibarea practicilor iudaice, privarea evreilor de proprietate și alimentație îi obligă să se angreneze în problemele materiale pentru a supraviețui. Din această cauză, practicarea vieții religioase nu poate fi o soluție a conflictului politic.

Raportul de putere dintre evrei și români supune minoritatea etnică unui *barbarism* (Veblen, 1899/2009, p. 36). Acesta consideră că pentru bărbați, proprietatea are caracter de trofeu și, totodată, că

acei membri ai comunității care nu se ridică la înălțimea gradului considerat normal, deși nu chiar bine definit, de vitejie sau de bogăție, nu se bucură de întreaga stimă a semenilor, [...] stima lor de sine are de suferit, căci de regulă fundamentul respectului de sine este cel arătat de *vecini*. (Veblen, 1899/2009, p. 38)

Privarea drepturilor îl pun pe Baruch în imposibilitatea de a se afirma ca „bărbat posesor” la nivel social și explică, în ordinea societăților barbare, gesturile violente prin care încearcă să câștige autoritate. Landau este prins între aceste două lumi, cea a lucrurilor *însuflețite*, armonia familială și regăsirea sinelui religios (politic), respectiv cea a lucrurilor *neînsuflețite*, reprezentată, în fond, de hrană și bunăstare. Veblen (1899/2009) observă că „există o antiteză între fenomenele economice și cele care nu sunt economice; dar această antiteză nu este concepută în termenii noștri moderni: nu e între oameni și speciile animale, ci între lucrurile însuflețite și cele neînsuflețite” (p. 22). În această ordine de idei, lipsa recunoașterii la nivel social îl obligă pe Baruch să caute confirmări în mediul familial, fapt care prelungește și materializează tensiunile politice în *conflictul casnic*, generat de instabilitatea economică dirijată de contextul politic. Falimentul îl forțează să se mute cu întreaga familie la socri, soții Miranski, a căror stare financiară este invidiată de Landau încă din tinerețe:

Mira, care l-a așteptat un ceas în *ușa* marchizei, a vrut să-l ajute să-și scoată pardesiul. El s-a ferit și a mormăit întunecat:

— Nu mănânc! [...]

Deodată, și-a amintit că locuiește la socri, el, copilul și ea și că de trei săptămâni de când a închis anticariatul acela nenorocit, ducând acasă rafturile și cărțile, se învârte fără rost. [...]

— Am spus de atâtea ori să nu fii așteptat cu masa! *Ieși!*

Și a trecut în odaia lui, trântind *ușa*. (Benador, 1934, p. 7)

Conflictul dintre soți păstrează raportul de putere stabilit la prima întâlnire. Naratorul vorbește despre „spiritul poliținesc” al lui Landau, care își chestionează soția subjugată: „Să-mi spui ce-ai gândit în clipa asta? Și ce e umbletul ăsta în vârful unghiilor ca într-o casă în care a murit cineva? Ce e strecurarea asta moale și vicleană de pisică?” (Benador, 1934, p. 9). Mira își păstrează umilința, fără să încerce să răstoarne ordinea din interiorul conflictului: „trăiește în umbra lui, se silește să-i ghicească gândurile și să le împlinească înainte de a se naște” (Benador, 1934, p. 9).

3. Neutralizări și retrageri din conflict

Conflictul economic dintre protagonist și soții Miranski este amplificat de prezența lor în viața intimă a familiei. Aceștia sunt „spectatorii” neînțelegerilor dintre Baruch și Mira, ceea ce îl face pe soț să devină antisocial. Clausturarea va fi opțiunea lui Landau de gestionare a *conflictului casnic*: „obișnuia să se închidă în odaia lor, trântit pe divan, îmbrăcat cum era, cu fața în sus și fălcile încheștate” (Benador, 1934, p. 8). Soluția disensiunilor rămâne ambiguă la nivel textual. Protagonistul este găsit mort pe Coasta Siriei, fie în drum spre Israel, către idealul său sionist, fie spre Rusia, urmând calea socialismului care l-a preocupat din tinerețe. Așa cum observă Dragoș Bucur (2025) în articolul său, “Ghettos, *Shtetls*, and Projective Spaces. Diasporic Discourses in Jewish-Romanian Interwar Literature”, pentru Baruch, „pământul sacru” – rus sau israelit – are valențe spirituale, mai degrabă decât materiale, cum se întâmplă în cazul „evreilor naționaliști” (p. 66). În acest context, se poate aplica teoria lui Ernst Bloch cu privire la „imaginile-dorință”, prin care se definește o proiecție voluntară a individului, spre care acesta tinde. Filosoful găsește două conotații în procesul de însingurare. Pe de-o parte, *abandonul* ca soluție involuntară, necesară și determinată de context. Pe de altă parte, *solitudinea* ca act voluntar, care are loc prin proiectarea unei „imagini-dorință” (Bloch, 1986, p. 959). Baruch Landau trece prin ambele procese: acesta este *abandonat* în copilărie odată cu exilul în Brăila și se izolează în *solitudine* la maturitate, prin dorința de a-și împlini „chemarea” identitară spirituală sau politică. În aceeași direcție deterministă, cele două părți ale romanului pun în evidență asemănările dintre conflictele „generației vechi” și ale celei „noi”. Conflictele casnice dintre părinții lui Baruch, Mendl și Hana aveau ca schemă schimbul de replici tensionate, izbucnirea violentă a lui Mendl, respectiv plecarea lui de acasă.

Tata s-a făcut vânăt, a pus mâna pe lampa aprinsă și a azvârlit-o după mama. Lampa s-a spart și dușumeaua a luat foc. [...] l-a apucat pe Baruch de mână și l-a tras după el. [...] Baruch ar fi vrut să se întoarcă la mama, care a rămas singură. Doar a mai vrut ea odată să se otrăvească. [...]

— Du-te acasă și spune-i mamei [...] că n-am încercat să mă omor. (Benador, 1934, p. 60)

A dispărea pur și simplu din spațiul conflictual este soluția de moment adoptată de persoanele de sex masculin din familie. Sătul de conflictele casnice frecvente, Leon, fratele lui Baruch, fuge de acasă în America și menționează în biletul lăsat acasă că nu vrea să fie căutat niciodată. Aceeași dorință o are și Baruch, câțiva ani mai târziu, după ce conflictul cu mama lui devine din ce în ce mai acid. Dorința de evadare apare atunci când mama îi condamnă apetențele politice. Băiatul, pasionat de lecturile socialiste, își enervează mama prin latura sa meditativ-idealistică: „De ce cumperi mereu cărți? [...] Și leneșul ăsta bătrân [Mendl, tatăl], în loc să spună ceva, tace. [...] Du-te și tu în port și lucrează”. În ciuda diversității disputelor casnice, toate au la bază motivul economic determinat de contextul socio-politic: „Ai lui iar se ceartă. De câte ori lipsurile sunt mari, izbucnesc certurile” (Benador, 1934, p. 224).

4. Dispozitive formale și organizarea conflictualității

Motivul claustrării și elementele repetitive din roman (ușa, fereastra) sunt o punte de comunicare între cele două părți din care este format romanul. Partea întâi îl prezintă pe protagonist la maturitate, căsătorit cu Mira, iar partea a doua ilustrează condițiile de trai ale familiei lui Landau în primii săi ani de viață. Încă din copilărie, Baruch se izola în spațiul casnic, protectiv, din cauza tensiunilor interetnice. De exemplu, după ce aude o discuție între adulți despre Pogromul de la Chișinău (1903), „înainte de a se culca, a mai încercat o dată *ușile*

și a pus în fața lor scaune și mese și, până târziu, când a adormit, a auzit cum umblă prin întuneric, *la ferestre și la uși, mâini străine*” (Benador, 1934, p. 69). Aceste elemente apar și în scena sinuciderii familiei Landau. Când Baruch ajunge acasă,

cineva l-a sfătuit să intre pe *geam*. Da, așa o să facă. [...] Nu, nu pe *geam*, mai bine prin *ușă*. [...] Cu o îmbrâncitură, *ușa* s-a deschis și Baruch a căzut în odaie. L-a trăsnit un miros greu de mangal. Acolo în colț ard tăciuni sub cenușă. Vrea să strige, dar gura îi este încheștată. [...] Pe un divan zace tata, pe celălalt, mama cu Toubală. (Benador, 1934, p. 283)

Această scenă este momentul central al romanului, din punctul de vedere al conflictului social. Familia Landau alege sinuciderea ca soluție ultimă. Conflictul social i-a transformat în nomazi care trăiesc în penurie și îi obligă să găsească soluția „salvării” în altă direcție decât în supunere, idealism social(ist) sau implicare civică. Folosind teorii aparținând lui Marcel Mauss și Henri Hubert din studiul *Eseu despre natura sacrificiului*, propun ca interpretare a ultimei scene din roman ideea rezolvării conflictului prin autosacrificiu de natură religioasă. Conform definiției lui Mauss și Hubert (1908/1997), „sacrificiul este un act religios care, prin consacrarea unei victime, *modifică starea persoanei morale* care îl îndeplinește sau a anumitor obiecte de care se interesează aceasta” (p. 55). În acest sens, jertfa nesângeroasă a familiei poate fi un gest de autopurificare, de reîntemeiere în sacru. Obiectele sacrificate în ritualurile iudaice erau, așa cum menționează Eusebiu Borca (2012), „roade ale muncii” iudeilor (de proveniență vegetală sau animală). În diaspora, singurul „rod” posibil al evreilor era propria supraviețuire, ilustrată în acest ritual prin corpurile vii ale personajelor. În această paradigmă, suicidul prin intoxicare nu este întâmplător. Conform primului studiu menționat, „când resturile victimei nu erau atribuite în întregime fie zeilor, fie demonilor, erau folosite pentru a comunica [...] *virtuțile religioase cărora consacrarea sacrificială le dăduse naștere*” (Mauss & Hubert, 1908/1997, p. 98). Gestul familiei Landau ar putea fi un mod de comunicare cu „cei rămași”, un gest sacru în mijlocul crizei materiale, care arată că elementul spiritual rămâne singura metodă de rezolvare a conflictului social. În cadrul ritualurilor iudaice, rămășițele și cenușa nu erau lăsate de izbeliște, ci erau depuse în locuri special amenajate (Mauss & Hubert, 1908/1997, p. 100). Pentru a împlini rolul sacrificării familiei, în finalul scenei, trupurile jertfite au fost întinse de către vecini în curte, pe niște scoarțe de copaci, iar comunitatea ghetoului s-a adunat în jurul lor. Baruch, ca singur supraviețuitor al evenimentului, devine un agent care are responsabilitatea de a readuce ordinea spirituală. După ce experimentează viața de familie, activismul civic în grupurile evreiești și socialismul, sfârșește încercând să-și îndeplinească „*imaginea-dorință*”, prin asumarea sionismului. Scena sinuciderii familiei Landau păstrează oarecum suspendată narațiunea și pune în lumină elementul *uman* din interiorul procesului politic de discriminare rasială, în care minoritatea este, de regulă, definită în termeni de statistică. Opțiunea lui Benador de a încheia astfel romanul poate fi înțeleasă cu ajutorul teoriilor lui Georg Simmel (1918/1968) despre formă care devine „inseparabilă de viață” și este alcătuită din structuri care „cuprind fluxul vieții” și le oferă „libertate și ordine” (p. 11). Structura dezordonată a textului capătă sens în final dacă sinuciderea ritualică a familiei – adică manifestarea identității iudaice în context antisemit – este privită ca o formă de libertate.

În această linie de gândire, consider că structura descentrată a romanului poate fi interpretată ca o *formă socială literară*, în măsura în care este corelată cu schema conflictuală. Astfel, se fac vizibile lupta inechitabilă dintre evrei și „neevrei”, tendința de a descentra puterea de stat, caracterul generalizant al conflictului politic, respectiv paralelismul identitar vizibil la nivelul limbii. Consider forma estetică, în acord cu afirmațiile lui Caroline Levine (2023), un răspuns la specificul contextului istoric și, mai mult, o posibilă soluționare a conflictului, propusă de autor.

În primul rând, romanul este alcătuit din două părți inegale. Cea dintâi are în centru problema dispariției lui Baruch Landau și câteva episoade anterioare acesteia. Cea de-a doua parte, care ocupă mai mult de trei sferturi din lungimea romanului, prezintă, aproape ca un *Bildungsroman*, „inițierea” protagonistului în mai multe forme de viață: casnică, politică, respectiv spirituală. Cele două părți inegale creează impresia unei structuri dezechilibrate; totuși, luate împreună, acestea pot crea un corpus omogen. Această formă pentru care optează Benador, relaționată cu situația socio-politică a perioadei interbelice, poate ilustra raportul inegal dintre evrei și „neevrei”. Benador arată prin structura romanului cum două elemente „inegale” pot coabita în interiorul aceluiași granițe (sau coperti). Mai mult, acest dezechilibru formal face ca narațiunea să nu aibă un punct central și să nu fie structurată pe momentele acțiunii. Atât la nivel narativ, cât și compozițional, apare dorința de a sparge ierarhia. Replica personajului Panait Istrati de la grupul socialist se reflectă în forma românească: „Ia mai dați-le în măsă de centre, tovarăși. Faceți cum vă taie capul și cum vă îndeamnă inima” (Benador, 1934, p. 124). În această ordine de idei, forma descentrată a romanului poate fi considerată un gest subversiv împotriva ierarhiei etnice.

În al doilea rând, temporalitatea devine pentru Ury Benador un joc aparent fără reguli. Firul narativ este complet spart. Romanul începe în prezentul lui octombrie 1925, când apare într-un ziar (de orientare antisemită) anunțul despre dispariția lui Landau. Apoi se trece în anul 1930, când Baruch dispare în urma unei furtuni pe mare în Siria, timp în care Mira își refacă viața personală alături de un alt bărbat. În continuare, partea cea mai consistentă și coerentă este copilăria lui Baruch, descrisă până în momentul în care și-o însușește pe Mira și își găsește familia intoxicată în casă. Jocul temporalității nu invită neapărat cititorul la descifrare, ci mai degrabă îl introduce într-o lume în care timpul se disipează. Opțiunea autorului pentru acest tip de formă ar putea fi corelată cu structurile conflictuale insolubile, indiferent de generație.

În al treilea rând, *conflictul identitar* se face vizibil la nivelul formei prin versurile în idiș care apar în paralel cu traducerea în limba română, aspect relevant pentru Benador, scriitor evreu care se integrează în literatura română prin grupul sburătorist (Lovinescu, 1926/1981, p. 41). Pasajele care conțin astfel de secvențe ilustrează rolul pe care îl are textul pentru fiecare grup etnic: „Pentru cititorii evrei, romanul este «operă de confidență», iar pentru cei români, «operă de relatare»” (1934, Benador, citat în Sasu & Vartic, 1985, p. 317). Prezența fragmentelor în limba idiș vorbită doar de „o minoritate a minorității [evreiești]” într-un text scris în limba română, poate fi un gest, dacă nu chiar subversiv, atunci măcar emancipator.

5. Concluzii

Prin analizarea schemei conflictuale din *Ghetto veac XX* [Ghetto 20th Century] propus o analiză socio-formală din care se pot deduce câteva mize posibile ale textului. Pe de-o parte, tensiunile „inter-evreiești” – care apar în conflictul casnic și în cel economic – nu sunt altceva decât un efect al discriminării sociale. Pe de altă parte, forma romanului poate fi un rezultat al contextului politic antisemit și al identității instabile a evreilor pe teritoriu românesc în perioada interbelică. Mai mult, am arătat cum autorul propune o serie de soluții care, în mod paradoxal, nu implică neapărat lupta minorității cu puterea, ci dimpotrivă, înrădăcinarea în specificul identitar (sau politic socialist), fapt neasumat de autor până la capăt. Chiar dacă romanul lui Benador poate deruta prin aparenta sa dezordine structurală, astfel de forme neomogene pot genera analize socio-literare extrem de productive, care pun în lumină perspectiva minorității, anihilată, în contextul interbelic, de critica limitată la criteriul estetic, respectiv la cel rasial.

Referințe:

- Benador, U. (1934). *Ghetto veac XX*. [Ghetto 20th century]. Editura Librăriei „Universala” Alcalay&Co.
- Bloch, E. (1986). *The principle of hope*. (N. Plaice, S. Plaice & P. Knight, Trans.). MTI Press.
- Borca, E. (2012). Sacrificiul levitic al holocaustului și aspectul său tipic în concepția lui Origen [The levitical sacrifice of the holocaust and its typical aspect in the conception of Origen], *Studia Universitatis Septentrionis Theologia Orthodoxa*, 4(2), 91-113.
- B.V. (1938). De vorbă cu Radu Gyr despre invazia iudaică în spiritualitatea și literatura română [Talking with Radu Gyr about the Jewish invasion in Romanian spirituality and literature], *Buna Vestire*, 293, 11.
- Foucault, M. (2005). *A supraveghea și a pedepsi* [Discipline and punish: The birth of the prison] (B. Ghiu, Trans.). Paralela 45. (Original work published 1975)
- Gavril-Antonesei, G. (2012). Images of town life in the writings of Ion Călugăru, Isac Peltz and Ury Benador. Aspects of reception [Imagini ale vieții citadine în operele lui Ion Călugăru, Isac Peltz și Ury Benador. Aspecte de receptare]. *Romanica Cracoviensia*, 12(4), 291-299. DOI <https://doi.org/10.4467/20843917RC.12.020.0737>
- Goldiș, A. (2015). Alegoria națională în discursul identitar românesc [The national allegory in Romanian identity discourse]. *Transilvania*, 44(12), 1-5.
- Levine, C. (2023), *The activist humanist. Form and method in the climate crisis* [Umanism activist. Formă și metodă în criza climatică]. Princeton University Press.
- Lovinescu, E. (1940). *Istoria literaturii române contemporane. 1900-1937* [History of contemporary Romanian literature. 1900-1937] (2nd ed.). Editura Librăriei SOCEC&CO.
- Lovinescu, E. (1981). *Istoria literaturii române contemporane* [History of contemporary Romanian literature] (5th ed., Vol. I). Minerva.
- Mauss, M., & Hubert, H. (1997). *Eseu despre natura și funcția sacrificiului* [Essay on the nature and function of sacrifice] (G. Gavril, Trans.). Polirom. (Original work published 1908)
- Nițulescu, H. (1939). Judaismul în cultura românească [Judaism in Romanian culture], *Porunca vremii*, 8(1327), 4.
- Oișteanu, A. (2012). *Imaginea evreului în cultura română. Studiu de imagologie în context est-central-european* [The image of the Jew in Romanian culture: An imagology study in an east-central european context]. Polirom.
- Râșcanu, T. (1936). Jidanii în literatură [The Jews in literature], *Porunca vremii*, 5(460), 2.
- Sasu, A., & Vartic, M. (1985). *Romanul românesc în interviuri: o istorie autobiografică* [The Romanian novel in interviews: An autobiographical history] (Vol. I). Minerva.
- Sbârnă, G. (2012). *Constituțiile României. Studii* [The constitutions of Romania. Studies]. Cetatea de Scaun.

- Simmel, G. (1968). *The conflict in modern culture and other essays* [Conflictul în epoca modernă și alte eseuri] (K. P. Etkorn, Trans.). Teachers College Press of Columbia University. (Original work published 1918)
- Turda, M. (2024). *În căutarea românului perfect. Specific național, degenerare rasială și selecție socială în România modernă* [In search of the perfect Romanian: National specificity, racial degeneration, and social selection in modern Romania]. Polirom.
- Veblen, T. (2009). *Teoria clasei de lux* [The theory of the leisure class: an economic study of institutions] (S. Nistor, Trans.). Publica. (Original work published 1899)
- Volovici, L. (1995). *Ideologia naționalistă și «problema evreiască». Eseu despre formele antisemitismului intelectual în România anilor '30* [Nationalist ideology and the 'Jewish question': Essay on the forms of intellectual antisemitism in 1930s Romania]. Humanitas. (Original work published 1991)